

OCENE IN POROČILA

Janko Pleterski, *Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju*, Založba Obzorja, Maribor 1981, 439 str., Documenta et studia historiae recentioris II.

Prvi dve knjigi novo ustanovljene zbirke Documenta et studia historiae recentioris, ki jo je začela izdajati mariborska založba Obzorja, pomenita vzpodbuden začetek serije študij iz moderne slovenske zgodovine in samo želeli je, da bi se v teh težavnih, založništvu nenaklonjenih časih začetni zagon ne ustavil, kot se je na Slovenskem žal že večkrat zgodilo. Uvodnemu zvezku dr. Toneta Ferenca Viri za nacistično raznarodovalno politiko 1941—1945, ki je dragocena izdaja originalnih nemških dokumentov o naslovni problematiki, se je kot druga pridružila knjiga prof. dr. Janka Pleterskega z naslovom »Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju«. Avtorja ni treba posebej predstavljati, saj se je s svojim delom zapisal med naše najbolj prodrone in razmišljajoče zgodovinarje za obdobje zadnjih sto let slovenske zgodovine in velja za problematiko nacionalnega vprašanja za nesporno avtoriteto ne le v Sloveniji, ampak tudi v Jugoslaviji in inozemstvu.

Študije, zbrane v tej knjigi, predstavljajo rezultat več kot dvajsetletnega avtorjevega znanstvenega in raziskovalnega dela in segajo od analitičnega obravnavanja problematike slovenske politične, deloma socialne in gospodarske zgodovine do sintetičnega prikaza slovenske zgodovine in razvoja nacionalnega vprašanja v zadnjih sto in več letih. Narodno vprašanje je v slovenski zgodovini eno središčnih vprašanj, saj je predstavljalo srčiko političnega, socialnega in kulturnega boja malega, vso zgodovino zatiranega in nepriznanega naroda, ki je po večstoletni borbi s socialistično revolucijo dosegel svojo osamosvojitvev in ustvaril lastno narodno državo v federaciji jugoslovanskih narodov. Ob študijah o zgodovini koroških Slovencev in o postopnem odločanju Slovencev za Jugoslavijo, o tej problematiki je avtor objavil več monografij, ki zato v tej knjigi niso zajete, se je avtorju bistrilo gledanje in razumevanje nacionalne problematike Slovencev. Tako sega diapazon Pleterskijevega razpravljanja o narodnem vprašanju od leta 1848 do nastanka nove Jugoslavije in še čez.

V pričujoči knjigi je avtor zbral 28 razprav, ki se ukvarjajo s slovensko zgodovino zadnjih sto trideset let na sploh, kot rdeča nit pa jih povezuje nacionalno vprašanje. Šestnajst razprav obravnava čas do konca prve svetovne vojne, ostalih dvanajst pa obdobje med obema vojnama in čas narodnoosvobodilne borbe in ljudske revolucije. Razprave so bile, razen ene, doslej že objavljene v različnih revijah doma in na tujem, bodisi kot referati na znanstvenih srečanjih ali pa kot samostojne razprave. Pet med njimi je doslej prvič objavljenih v slovenščini. Ko zdaj gledamo te razprave strnjene na enem mestu, v knji-

gi, je jasno razvidno, da je bil ponatis razprav zelo smotrni in upravičen, saj nam na zelo poglobljen in domišljen način razgrinjajo bistven del slovenske zgodovine zadnjih sto in nekaj let, gledan skozi prizmo nacionalnega vprašanja.

Ne bi se spuščal v ocenjevanje in predstavljanje posameznih razprav, pa tudi čemu, saj predstavlja vsaka zase zaokroženo obdelan problem in vse so bile že tudi dane zgodovinarjem v premislek. Vsaka med njimi odpira zanimivo problematiko in nanjo skuša odgovarjati. Vendarle pa bi opozoril na nekatere, ki po mojem mnenju izstopajo zaradi domišljenosti ali sintetične obdelave. Tako naj opozorim na sintetičen pregled Slovenci 1848—1918, ki je prvič objavljen v slovenščini, najprej pa je izšel kot slovenski prispevek k širokopotezno zastavljeni izdaji »Die Habsburger Monarchie 1848—1918«, ki v svojem tretjem delu obravnava narode monarhije in ki jo izdaja avstrijska akademija znanosti. Zelo globoko in kritično je segel Pleterski v razpravi o nekaterih vprašanih slovenske politične zgodovine v zadnjem desetletju pred prvo svetovno vojno in v kateri se ustavlja in razmišlja o tivolski resoluciji iz leta 1909, ki je v marsičem še nedorečena problematika in premalo upoštevana v jugoslovanski in avstrijski historiografiji. Sintetično je obdelano nacionalno vprašanje v Jugoslaviji v teoriji in politiki KPJ-KPS in v razpravi Osvobodilna fronta slovenskega naroda in program Zedinjene Slovenije. V širšem smislu skoraj ni problematike slovenske politične zgodovine zadnjih sto let, da ne bi Pleterski vanjo posegel. Za primer naj navedem nekatere probleme, s katerimi se ukvarja v pričujoči knjigi in ki potrjujejo mojo trditev: jugoslovanska misel pri Slovencih v dobi Taaffejeve vlade, Badenijeva kriza in Slovenci, Trst v slovenski politični misli do prve svetovne vojne, položaj Slovencev pred prvo svetovno vojno, več razprav je posvečenih slovensko-hrvatskim odnosom pred prvo svetovno vojno. Zelo plastično je podan prispevek slovenskih in jugoslovanskih marksistov k revolucionarnemu pojmovanju nacionalnega vprašanja. Nekaj razprav pa sega tudi v mednarodno ali splošno teoretično problematiko obravnavanja nacionalnega vprašanja, saj sta dve razpravi posvečeni Leninovemu pojmovanju nacionalizma in narodnega vprašanja ali pa sovjetskim definicijam »socialističnega naroda«.

Avtor v spremni besedi upa, da bodo te razprave bralcu odprle kak nov pogled in spodbudile kako ustvarjalno dejanje. To se bo gotovo zgodilo, kajti objavljene razprave v polni meri odražajo avtorjevo pojmovanje idejne in družbene funkcije zgodovine kot družbene vede, ki jo je zapisal v na koncu objavljeni razpravi »Nekaj misli k vprašanju o marksizmu v našem zgodovinoopisju«. Zaradi takšnega pojmovanja sem prepričan, da bodo v tej knjigi zbrane razprave pobudile nadaljnje obravnavanje nacionalnega vprašanja pri nas in slovenske zgodovine sploh, kajti način kako so napisane ni katalog naukov preteklosti, ampak so za probleme odprte, kritične ne le do virov in gradiva, temveč tudi do dilem na prehojeni poti, če parafraziram avtorjeve misli. Takšna zgodovina mora biti prepričana, mora prepričanje omogočiti, a ne sme sama prepričevati, če hoče prepričati. Marsikje v tej knjigi je to doseženo, kar je seveda zelo težko in vsak avtor je lahko vesel in srečen, če se mu to posreči izkristalizirati v urah premišljanja, bralec pa je takšnemu avtorju lahko samo hvaležen, da mu je uspel podati domišljen odnos do problema, ki ga obravnava in mu odpira nove možnosti razmišljanja, da ne gre le za naštevaje faktov, za katerim ne stoji miselna zgradba, ampak le pridno paberkovanje, kar se še vse prerado dogaja. V tem smislu je Pleterskijeva knjiga pomembna osvežitev

v naši historiografiji, prava knjiga za razmišljanje. Žal se je vanjo vrnilo kar preveč tiskovnih napak, pogrešam pa tudi registre, ki bi jo napravili še bolj funkcionalno.

Franc Rozman

Ivan Kreft, *Spori in spopadi v spominih in dokumentih*. Prva knjiga. Založba Obzorja, Maribor 1981, 487 strani.

Ivana Krefta poznamo kot slovenskega revolucionarja, ki je mnogo prispeval za uspešno delovanje KPJ oziroma KPS v Sloveniji. V prvi knjigi »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih«, ki je izšla ob štiridesetletnici Osvobodilne fronte slovenskega naroda, je predstavil Ivan Kreft svoje organizacijsko, agitacijsko in publicistično partijsko delovanje do napada sil osi in njihovih zaveznikov 6. aprila 1941 na Jugoslavijo. Vendar ne podaja njegova knjiga le podrobne slike o njegovem tovrstnem delovanju in njegovi življenjski poti. Predstavlja tudi Kreftove poglede na družbenopolitične razmere, v katerih je deloval, in opozarja na nekatere dogodke v zgodovini KPS, ki so bili doslej manj obravnavani.

»Spori in spopadi v spominih in dokumentih« so verjetno dokončni zapis Kreftovih spominov na svoje delovanje v predvojnem obdobju. Doslej je o svojem delovanju že večkrat seznanil slovensko javnost. Najprej je objavil leta 1954 »Spomine ljudskega agitatorja«. V prvem spominskem zapisu je spregovoril o svojem predvojnem partijskem delu, letih NOB in povojnem obdobju do resolucije Informbiroja. Leta 1969 je izšel v dopolnjeni in razširjeni izdaji Kreftov prvi spominski zapis z novim naslovom »Spomini«. V tej izdaji govori Kreft ravno tako kakor v prvi o predvojnem obdobju, letih NOB, ne zajema pa obdobja od konca druge svetovne vojne dalje.

Kreftovo ponovno spominjanje na svoje delovanje prikazujeta dve knjigi spominov, kateri je objavil z naslovom »Teh petdeset let«. Prvo leta 1974, drugo pa eno leto kasneje. Prva knjiga govori o Kreftovem delovanju v predvojnem obdobju in na nekaterih mestih dopolnjuje njegov zapis o tem delovanju v »Spominih«. Druga knjiga predstavlja tako glede na »Spomine ljudskega agitatorja«, kakor tudi na »Spomine« bolj razširjeno pripoved o letih NOB ter povojnem obdobju do spora z Informbirojem.

»Spomini ljudskega agitatorja«, »Spomini« ter prva knjiga spominov z naslovom »Teh petdeset let« tvorijo osnovo zadnjega Kreftovega memoarskega dela — »Spori in spopadi v spominih in dokumentih«. Besedilo na prvih 109 straneh iz »Spominov ljudskega agitatorja«, v katerem opiše Kreft svoje delovanje v predvojnem obdobju, se namreč ujema z besedilom, ki je razvrščeno v »Sporih in spopadih v spominih in dokumentih« med stranmi 54 in 484 ter zajema v seštevku 102 strani. Besedilo na prvih 183 straneh iz »Spominov«, v katerem opisuje Kreft svoje delovanje v istem obdobju, se ravno tako ujema z besedilom, ki je razvrščeno v »Sporih in spopadih v spominih in dokumentih« med stranmi 54 in 484, zajema pa skupno 168 strani. Besedilo prve knjige spominov »Teh petdeset let« (288 strani) pa se ujema z besedilom, ki je razvrščeno